

PINTÉR TIBOR

DOKTORJELÖLT, ADJUNKTUS, BGE, KVIK

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM REGIONÁLIS- ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Szerbia területi politikai átalakulása az Európai Unió integráció tükrében

1. Szerbia és az Európai Unió kapcsolatrendszere

Szerbia 2012. március elsején vált az Európai Unió (a továbbiakban: EU) tagjelölt országává, ez a státusz azt jelenti, hogy az ország az Európai Bizottság értékelése alapján olyan állapotban van, hogy meg lehet kezdeni a csatlakozási tárgyalásokat, a mélyebb szintű jogharmonizációs tevékenységet. Szerbia és az EU kapcsolatrendszere azonban nem ehhez az egy dátumhoz kötődik csak, ez egy korábbi fázis lezárásaként és egy új szakasz megnyitásaként értelmezhető.

Ahogy igaz ez a 2004-ben és 2007-ben belépett országok csatlakozási folyamataira, ugyanúgy jellemző Szerbiára és a nyugat-balkáni államokra is az, hogy az Unió az Európai Tanács (a továbbiakban: EiT) meghatározó csúcserkeztetein rakta le a bővítés mérföldköveit. Az intézményesített kapcsolatok az EU, valamint akkor még Jugoszlávia között az Európai Tanács feirai csúcserkeztetéig nyúlnak vissza, amelyet 2000 nyarán tartottak. Ezt követően a szintén 2000-ben tartott zágrábi, valamint a 2003-ban tartott thesszalóniki csúcserkeztet jelentette azokat a politikai vezetői konferenciákat, melyek során az EU egyértelmű csatlakozási jövőképet, és amelyek alapján előcsatlakozási támogatásokat nyújtott a térség országai, így Szerbia számára is¹.

Szerbia és az EU intézményes kapcsolatrendszerének ezt követő kiemelkedő állomásait több forrásra alapozva is bemutatjuk. A részletesebb ismertetések a szerb fél uniós integrációval foglalkozó intézményeinek dokumentumai, honlapjai segítségével érhetők el. Az Európai Unió szerbiai delegációjának honlapja alapján² meghatározhatjuk a döntő lépcsőfokokat kronológiai sorrendben. Ezen forrás mellett döntően a szerb kormány európai integrációs hivatalának³ – Government of the Republic of Serbia European Integra-

tion Office (a továbbiakban: SEIO) – és a szerb külügyminisztérium hivatalos oldalának⁴ információira támaszkodva mutatom be a két fél intézményesített kapcsolatrendszerének mérföldköveit, időrendi sorban.

Az előzőekben említett három EiT csúcserkeztetet követően Szerbiának is végig kellett és végig kell járnia azokat a lépcsőfokokat, melyek elvezetnek ahhoz, hogy egy adott ország megkezdhesse a csatlakozási tárgyalásokat az Unióval. A csatlakozási tárgyalások konvencionális, dokumentációs előfeltétele az, hogy egy ország rendelkezzen aláírt és a tagállamok által ratifikált Stabilizációs és Társulási Megállapodással (a továbbiakban: STM), tagjelölti státusza legyen (azaz a potenciális tagjelölti státusból, melyet a feirai csúcserkeztet automatikusan garantált minden nyugat-balkáni államnak, lépjen eggyel följebb-közelebb az EU-hoz), és tegyen eleget olyan – kifejezetten a régió országaival szemben megfogalmazott politikai előfeltételeknek – melyeket megszabtak az országgal szemben. Szerbia esetében az ICTY-vel (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, magyarul: A volt Jugoszláviával foglalkozó Nemzetközi Büntető Törvényszék) való teljes együttműködés volt az egyik évekig nem teljesített előfeltétel⁵, valamint Koszovó rendezetlen helyzete jelentette, jelenti a legfontosabb politikai akadályokat ma is.

2008 áprilisában sikerült Luxembourgban aláírni a Stabilizációs és Társulási Megállapodást Szerbia és az EU között. 2009 decemberében nyújtotta be déli szomszédunk tagfelvételi kérelmét az EU-hoz. 2012 márciusában döntött úgy az Európai Bizottság, hogy megkaphatja Szerbia a tagjelölti minőséget. Miután 2010 júniusában megkezdődött a STM ratifikációs folyamata, 2013. szeptember 1-jén lépett hatályba a megállapodás. 2014 januárjában jelent meg a bizottsági közlemény, amelyben hivatalosan is kijelentik, hogy a csatlakozási tárgyalások megkezdődtek a két érintett fél között.

¹ LOSONCZ Miklós: *Az Európai Unió Rómától Budapestig*. Tatabánya, Tri-Mester, 2011.

² A delegáció pontos internetes elérhetősége: <http://europa.rs/eng/serbia-and-the-european-union/>

³ A hivatal pontos internetes elérhetősége: <http://www.seio.gov.rs/home.50.html>

⁴ A külügyminisztérium pontos internetes elérhetősége: <http://www.mfa.gov.rs/en/>

⁵ ILLÉS Iván: *A Nyugat-Balkán és az európai uniós csatlakozás*. In: HORVÁTH Gy.–HAJDÚ Z. (szerk.): *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országában*. Pécs, MTA RKK, 2010.

Innentől kezdve az évenként megjelenő, a Bizottság által publikált előrehaladási jelentések, a szintén Bizottság által publikált bővítési stratégiai dokumentumok, az adott tárgyalási fejezetekhez kapcsolódó különböző jelentések tartalmazzák a csatlakozási tárgyalások helyzetértékelését az Unió szemszögéből. A tárgyalási folyamat szakmai egyeztetések és politikai alkuk eredményeként halad előre, a hivatalosan meghatározott 35 tárgyalási fejezet végleges lezárása jelentheti majd a folyamat befejezését.

A csatlakozási folyamat rendkívül bonyolult, a bővítési politika elemeit tartalmazza részletesen, ennek több vetülete meghatározza egy csatlakozni kívánó ország területi politikai mozgásterét is. Ebből az következik, hogy az STM elfogadása, ratifikációs folyamata mellett természetesen egyéb lépések is történtek Szerbia, annak jogelődei, azaz a JSZK, Jugoszlávia, Szerbia és Montenegró viszonylatában a 1999-től fennálló kapcsolatrendszerben.

Az elmúlt évtizedben determináló vonása volt az EU és Szerbia közötti kapcsolatnak, hogy kétszer is olyan átalakuláson ment keresztül az adott időszakban az ország, amely érintette területét és államformáját. Montenegró 2006-os kiválása Szerbia és Montenegróból az STF végleges formájának elfogadását késleltette, Koszovó 2008-as kiválása⁶ Szerbiából pedig a tárgyalások megkezdését és lefolytatását nehezítette és nehezíti, hiszen a Szerbia és Koszovó közötti párbeszéd az előrelépések ellenére nem tekinthető befejezettnek.

Az Európai Unió által 2011 tavaszától támogatott és keretbe foglalt párbeszéd célja az volt és mind a mai napig az, hogy a két fél, Belgrád és Pristina, Szerbia és Koszovó békés úton rendezzék vitás kérdéseiket. 2013. április 19-én kötötte meg a két fél az úgynevezett brüsszeli megállapodást, amely 15 pontban rendezte elviekben Észak-Koszovó szerb többségű területeinek státuszát. A megállapodás címéből – First Agreement of Principles Governing the Normalisation of Relations, tehát Az első megállapodás a kapcsolatok normalizálásának elveiről – és az azt követő további tárgyalásokból arra a következtetésre juthatunk, hogy évekig tartó tárgyalásokra lehet számítani. A kezdeti hurráoptimizmust követően Szerbia geopolitikai felértékelődése, a gazdaságpolitikai és privatizációs kérdések eltérő megítélése csak tovább erősíti a tényleges megállapodás elhúzódnásának valószínűségét.⁷

Mindezen túl arra is rá kell mutatni, hogy a fent említett akadályok elhárítását követően a szerb belpolitikai fejlemények, az elhúzódo ratifikációs folyamatok, valamint az elnyúló kérdőíves felmérés is hátráltatta az előrelépést, nem beszélve arról, hogy a 2013-ig érvényben levő forrástranszfer-szisztéma erőteljesen differenciált a tagjelölt és a potenciális tagjelölt országok között, Szerbia pedig pontosan az időszak végén kapta csak meg a tagjelölti státuszt. Ez megnehezítette a finanszírozási háttér átláthatóbbá tételét.

A 2014 januárjában megtartott kormányközi konferenciát követően hivatalosan is megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások Szerbia és az Európai Unió között. Ez azonban nem jelentette azt, hogy nagy lendülettel vetették volna bele ma-

gukat az érdekelt felek a fejezetek megnyitására. 2015 nyaráig mindösszesen három fejezet átvilágítási jelentése mutatja, hogy ténylegesen megkezdődtek a tárgyalások az igen szigorúan meghatározott keretfeltételek szerint, a konkrétan definiált 35 tárgyalási fejezet által kijelölt területeken. Az Európai Bizottság Szomszédspolitikával és a bővítési tárgyalásokkal foglalkozó főigazgatósága részletesen kifejti az egyes fejezetek pontos megnevezését, tartalmát és érintkezési felületeit.⁸

2015 decemberében jutott el Szerbia és az Európai Unió a konkrét csatlakozási fejezetek megnyitásáig, ekkor a 32-es számú fejezetet nyitották meg, amely a pénzügyi felügyelet⁹ címet viseli, valamint a 35-ös számú fejezetet, amelynek általános címe az egyéb kérdések. Szerbia esetében itt egészen konkrétan meghatározható kérdéssről, a Koszovóval ápolit kapcsolatokról van szó.

2. Az uniós csatlakozási folyamat hatása a területi igazgatás rendszerére

Az európai uniós integráció belső változtatásokat is jelent Szerbia esetében. Az ország politikai intézményrendszerében olyan reformokat kell megvalósítani, amelyek egyrészt megfelelnek a kor demokrácia-fölfogásának, ilyen módon eleget téve a koppenhágai kritériumoknak is. Ezen kívül azonban a tagság során a közösségi támogatások törvényileg meghatározott NUTS 2-es szintű régiókra lebontva érkeznek az országba, mindez területi politikai beavatkozásokat¹⁰ is igényel.

A 35 csatlakozási fejezetből a következők közvetlenül érintik Szerbia területi folyamatait, az ahhoz kapcsolódó jogalkotást, politikai döntéshozatalt (zárójelben az adott fejezet száma):

- Mezőgazdaság és vidékfejlesztés (11.)
- Közlekedés (14.)
- Statisztika (18.)
- Transzeurópai hálózatok (21.)
- Regionális politika és a strukturális eszközök koordinációja (22.)

Ezekben a tárgyalási fejezetekben olyan pótlólagos jogalkotási előírásokat fogalmaznak meg déli szomszédunkkal kapcsolatban, melyek közvetlenül meghatározzák a területi beosztást, az ahhoz rendelt statisztikai kimutatásokat, nyilvántartásokat, a városi és vidéki térségek közti erőforrás-allokációt és áramlást, valamint az infrastrukturális fejlesztéseket.

⁸ http://ec.europa.eu/enlargement/policy/conditions-membership/chapters-of-the-acquis/index_en.htm

⁹ Ez a fejezet a nemzetközileg elfogadott és EU-konform elvek, mód-szerek és előírások átvételét jelenti az államháztartási belső pénzügyi ellenőrzési rendszer (PIFC) egészére vonatkozóan. Az uniós pénzeszközök felhasználásában és a közszféra pénzügyeinek átláthatóságában nemzetközi szttenderdeket kell követni a fejezet értelmében.

¹⁰ PÁMER Zoltán: A nyugat-balkáni országok európai integrációja és regionális politikája. In: HAJDÚ Z. – ILLÉS I. – RAFFAY Z. (szerk.): *Délkelet-Európa: Államhatárok, határon átnyúló kapcsolatok, térstrukturák*. Pécs, MTA RKK. 2007.

⁶ Koszovó függetlenségét Szerbián kívül öt EU-tag sem ismeri el.

⁷ Orosz Anna: *A Belgrád-Pristina dialógus elmúlt fél évének mérlege*. Budapest, Külügyi és Külgazdasági Intézet. 2015.

1. táblázat Szerbia NUTS-2-es szintű régióinak legfontosabb adatai

NUTS 2-es régiók	Lakosság (ezer fő)	Terület (km ²)	Község	Városi jogállású községek	Városközség	Település
Szerbia összesen	7 187	88 502	197	19	28	4 709
Belgrád	1 659	3 234	17	0	17	157
Vajdaság	1 932	21 614	46	5	2	467
Šumadija és Nyugat-Szerbia	2 032	26 495	52	10	0	2 112
Dél- és Kelet-Szerbia	1 564	26 249	53	3	9	1 973
Koszovó és Metohija	n.a.	10 910	29	1	0	1 449

Forrás: Szerb Központi Statisztikai Hivatal

Szerbia esetében viszont az elmúlt két és fél évtized területi változásai¹¹ önmagukban is hatást gyakoroltak az önkormányzati beosztásra.¹²

Szerbia területi beosztása a fentebb ismertetett történelmi előzmények, Montenegró, valamint Koszovó kiválásának következtében, valamint az uniós integrációs kapcsolatok megerősödése miatt többször is változott. Ez érintette a nagyobb területi egységeket, valamint a szerb önkormányzati rendszerben alapegységként szolgáló úgynevezett községeket is.

Amint arra Pálné Kovács Ilona 2007-es tanulmányában¹³ rámutat, az új szerb alkotmány nem úgy definiálja a községeket, mint a régebbi, – azaz nem egy társadalmi-gazdasági képződményként, ilyen módon egy szerves fejlődési folyamat eredményeként – hanem olyan területi egységekként, ahol az önkormányzati jogok válnak gyakorolhatóvá.

A szerb kormányzat európai integrációs hivatalának oldaláról letölthető az európai uniós joganyag elfogadásáról szóló nemzeti program¹⁴ (National Programme for the Adoption of the EU Acquis). A program fejezetekre bontva tárgyalja azokat a jogalkotási feladatokat, amelyeket a csatlakozási tárgyalások során el kell végeznie Szerbiának. A dokumentum egyik fejezete – amelynek címe Regionális politika és a strukturális eszközök összehangolása¹⁵ – ismerteti, hogy melyek azok a főbb közösségi és nemzeti jogszabályok, amelyeknek elfogadása és frissítése megteremti az alapját az előcsatlakozási és strukturális források fogadásának.

Másrészről pedig a gazdasági minisztérium alá rendelt nemzeti regionális fejlesztési ügynökség¹⁶ részletesen ismerteti a szerb regionális politika jogalkotási és stratégiai keretét. Ez alapján megállapítható, hogy a szerb regionális politi-

ka alapvető jogforrása az ország alkotmánya mellett a 2009 júniusában elfogadott és 2010-ben módosított *regionális fejlesztési törvény*, valamint a 2008-ban aláírt és 2013-ban hatályba lépett *stabilizációs és társulási megállapodás*. Ez utóbbi azt a külső szerződéses alapot testesíti meg, amelyhez közvetlenül kötődik az uniós joganyag átvételét szolgáló program.

Az első átfogó területi fejlesztési stratégia 2007-ben született meg, amely a 2007 és 2012 közötti időszakra határozta meg a területi fejlesztés főbb irányait.¹⁷

A 2020-ig terjedő időszakra a Szerb Köztársaság területpolitikai terve számít irányadónak (Spatial Plan of the Republic of Serbia 2010 – 2014 – 2020)¹⁸, amely hét nagyobb fejezetre bontva ismerteti a legfontosabb területi politikai célokat.

A 2007-ben kelt *törvény a helyi önkormányzatokról*¹⁹ szabályozza azt, hogy milyen adminisztratív területi egységekre és önkormányzati joggal bíró egységekre osztja a jogalkotó Szerbia területét.

Elsőként arra hívom föl a figyelmet, hogy a törvény Koszovó függetlenségének kikiáltása után is érvényben maradt, ilyen módon érthető, hogy minden hivatalos szerb politikai dokumentumban és hivatalos szerb statisztikai kimutatásban autonóm tartományként szerepel Koszovó és Metohija, amely teljesen azonos a Szerbia által el nem ismert, időközben függetlenné váló Koszovó nevű állammal. Azt is fontos azonban megjegyezni, hogy az újabb kimutatásokban Koszovó adatok nélkül szerepel, egyfajta üres sorként.

A területi statisztikákban még egy fontos változtatás történt az utóbbi években: megjelentek a véglegesnek tekinthető NUTS 1-es és 2-es területek, utóbbiakra 2009-től kezdve GDP-becslést is közöl a szerb statisztikai hivatal. NUTS 1-es szinten Észak- és Dél-Szerbiát különíthetjük el. Észak-Szerbiát két NUTS 2-es régió alkotja, Belgrád és Vajdaság. Dél-Szerbia pedig három NUTS 2-es régióból épül föl, ezek a következők: Šumadija és Nyugat-Szerbia, Dél- és Kelet-Szerbia, valamint Koszovó és Metohija. Az 1. táblázat

¹¹ DROBNJAKOVIC, M. – TODOROVIC, M.: Peripheral Rural Areas in Serbia – The Result of Unbalanced Regional Development. *Geographica Timisiensis*, 2010/2. 207-219.

¹² VUJICIC, M. – RISTIC, L.: European Integration and Rural Development Policy of the Republic of Serbia and West Balkan Countries. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 2012/4. 519-530.

¹³ PÁLNÉ KOVÁCS ILONA: Törékeny közigazgatási szerkezetek Közép-Kelet-Európában. In: HAJDÚ Z. – ILLÉS I. – RAFFAY Z. (szerk.): *Délkelet-Európa: Államhatárok, határon átnyúló kapcsolatok, térstruktúrák*. Pécs, MTA RKK. 2007. 105.

¹⁴ http://www.seio.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumental/npaa/npaa_eng_2014_2018.pdf (2015. március 24.)

¹⁵ Angolul Regional Policy and Coordination of Structural Instruments.

¹⁶ Angolul National Agency for Regional Development.

¹⁷ NAGY I. – MILETIC, R. – TODOROVIC, M.: Szerbia regionális fejlődésének alapvető jellemzői. *Tér és Társadalom*, 2009/3. 173–198.

¹⁸ [http://195.222.96.93/media/zakoni/Spatial%20Plan%20of%20the%20Republic%20of%20Serbia_2010-2020_abridged%20\(1\).pdf](http://195.222.96.93/media/zakoni/Spatial%20Plan%20of%20the%20Republic%20of%20Serbia_2010-2020_abridged%20(1).pdf) (2015. augusztus 16.)

¹⁹ http://www.puma.vojvodina.gov.rs/dokumenti/Madjari/Jogszabalyok/torveny_a_helyi_onkormanyzatrol.pdf (2015. szeptember 12.)

összefoglalja a NUTS 2-es szintű régiók legfontosabb tulajdonságait.

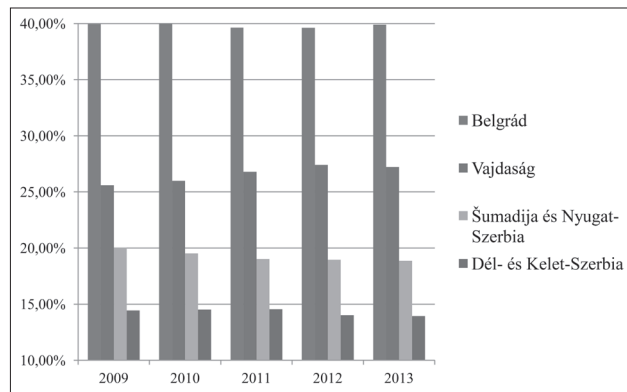
Kiegészítésképpen meg kell jegyezni, hogy a táblázat forrása szerint Szerbia összterülete 88 502 km² és a nemzetközi szervezeteknél publikált értékhez, 77 592 km²-hez képest tapasztalt eltérés természetesen abból fakad, hogy a 10 910 km²-es Koszovó és Metohija Szerbia hivatalos statisztikáiban az ország immanens területeként szerepel, a nemzetközi statisztikákban azonban független országgként tartják nyilván Koszovót.²⁰

A község a helyi önkormányzati törvény szerint a területi felosztás alapja, „az a területi alapegység, amelyben a helyi önkormányzás megvalósul, és amely szervei révén képes önállóan gyakorolni saját hatáskörébe tartozó jogait és kötelességeit, és legalább 10 000 lakosa van”. Az idézet a fentebb hivatkozott helyi önkormányzati törvény 18. szakaszában olvasható, a dokumentum negyedik oldalán olvasható. A lakossági küszöb azonban abban az esetben, ha a történelmi, földrajzi, gazdasági tényezők indokolják lefelé átléphető.

Ilyen községből a törvény szerint 197 található a Szerb Köztársaságban. Ezek közül 168 található a Koszovón kívüli területen. A községek azonban három nagyobb csoportra oszthatóak: 150 városi jogállás nélküli községre, 19 városi jogállással rendelkező községre, valamint 28 városközségre. Ezen túlmenően összesen 6 158 település és, ezen belül 193 város alkotja a Szerb Köztársaságot.

A NUTS-2-es régiók gazdasági teljesítményét 2009 óta hivatalosan is kiszámolják Szerbiában. Ahogyan arról Takács Zoltán 2009-es munkájában²¹ is olvashatunk, három elképzelés közül választották ki az EU nyomására, hogy melyik NUTS-2-es szintű területi beosztási rendszert alkalmazzák. A munkában ismertetett három lehetőség közül az első 4 db, a második 5, a harmadik 9 NUTS-2-es egységgel számolt. A lakosságszám alapján többé-kevésbé azonos súlyú területi egységek kialakítását célként kitűző törekvés volt a második, ez valósult meg a későbbiekben.

A régiók gazdasági teljesítményére vonatkozó becsléseket a Szerb Központi Statisztikai Hivatal hoz nyilvánosságra. A rendelkezésre álló idősor nem számottevő, a szerb dinárban közölt adatok alapján azonban érzékeltetni lehet, hogy a gazdasági teljesítmény tekintetében közel sem azonos súlyú régiókat hoztak létre a területi politikai szakemberek. Ahogyan a következő, 1. ábra is mutatja, a szerb bruttó hazai termék előállításában a 2009 és 2013 közötti időszakban Belgrád majdnem 40%-kal részesedett, Vajdaság pedig folyamatosan növekvő részarányt produkálva a 25 és 30% közötti intervallumban mozgott. Šumadija és Nyugat-Szerbia a kezdeti, 20% körüli hozzájárulási arányhoz képest is veszített a pozíciójából az adott időszakban. Dél- és Kelet-Szerbia pedig a többi régióhoz képest kisebb ütemű átlagos növekedés hatására egyre távolodik a 15%-os szinttől.

1. ábra:

A szerb NUTS 2-es régiók hozzájárulási aránya Szerbia GDP-jéhez (Forrás: a Szerb Központi Statisztika Hivatal adatai alapján saját számítás)

A szerb régiók külkereskedelmi egyenlege érdekes összefüggésekre mutat rá. A gazdaságilag fejletlen déli régiók összességében azért tudtak aktív egyenleget produkálni, mert jelentős ipari kapacitások hiányában az energiahordozók iránt alacsony keresletet mutattak. Ezen kívül a nem jelentős fizetőképes kereslet és a gyenge belső fogyasztás a tartós fogyasztási cikkek piacán is enyhe többletet produkált (2. táblázat).

Szerbia városhálózatának fizikai megjelenésére, hierarchiájára, a városokat összekötő közlekedési hálózatokra nagy hatást gyakorolt a hagyományos balkáni fejlődéstörténelmi örökség.²² Kiemelkedően fontosnak bizonyult az oszmán kulturális hatás a Szerbia déli részeit érintő területeken a városok arculatát vizsgálva, mindezeket túl pedig a fővárosok hatalmi megerősítése szintén jellemző vonása a Nyugat-Balkán országainak.²³

Jovan Cvijic kiemelkedő szociológiai munkájában – melyet 1922-ben jelentettek meg először – a török-bizánci, valamint a patriarchális várostípusok közé sorolja a szűken értelmezett szerbiai városokat. Az első típusba főleg a Nistól délre és keletre elhelyezkedő, nehezen átlátható utcarendszerrel rendelkező középkori városok tartoznak, – ezeket a szerző után igazi balkáni típusnak is nevezhetjük – a másodikba pedig a belgrádi és vajdasági régióban elhelyezkedő, a modern, főleg kertvárosi múlttal rendelkező széles utcákkal rendelkező városok tartoznak.²⁴

A szerb városhálózatot azonban az alapján is megvizsgálhatjuk, hogy az EU-s települési hálózatba milyen módon lehet a későbbiekben integrálni.²⁵ Ezt a nézőpontot alapul véve fontos kérdés annak feltárása, hogy mennyiben számít a települési rendszer policentrikusnak, kiegyensúlyozottnak.²⁶

²⁰ PINTÉR Tibor: Szerbia társadalmi-gazdasági állapota a 21. század elején. Jövőbeni gazdaságpolitikai lehetőségek. *Tér – Gazdaság – Ember*, 2014/2-3. 62–76.

²¹ TAKÁCS Zoltán: Szerbia a regionalizmus útján... Magyar térség-fejlesztés a magyar politikai önérték útján... In: SOMOGYI S. – GÁBRITY MOLNÁR I. (szerk.): *Évkönyv 2008*. Újvidék, Regionális Tudományi Társaság, 2009.

²² MAZOWER, Mark: *A Balkán*. Budapest, Európa, 2004.

²³ PRÉVÉLAKIS, Georges: *A Balkán. Kultúra és geopolitika*. Kozármisleny, Imedias, 2007.

²⁴ CVIJIC, Jovan: *A Balkán-félsziget és a délszláv országok. Az emberföldrajz alapjai*. Újvidék, Kiss Lajos Néprajzi Társaság, 2009.

²⁵ PETRIC, J. – MARICIC, T. – BASARIC, J.: The Population Conundrums and some Implications for Urban Development in Serbia. *Spatium International Review*, 2012/12. 7–14.

²⁶ FARAGÓ L. – RÁCZ Sz.: *Városhálózat*. In: HORVÁTH Gy. – HAJDÚ Z. (szerk.): *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országaiban*. Pécs, MTA RKK, 2010.

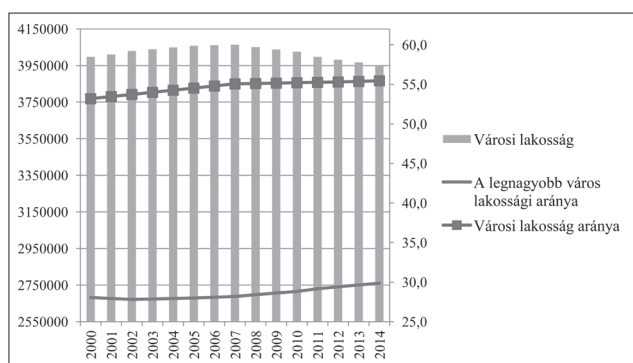
2. táblázat

A szerb NUTS 2-es régiók külkereskedelmi egyenlege millió dollárban

	Belgrád		Vajdaság		Šumadija és Nyugat-Szerbia		Dél- és Kelet-Szerbia	
	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
Energia	-31,5	-43,4	-277,8	-180,7	-3,1	-2,6	-1,0	-7,4
Félfkész termékek	-140,8	-127,9	-12,4	-14,6	-31,1	-31,7	5,4	12,8
Tőkejavak	-182,1	-108,5	-36,5	-9,9	63,8	57,7	6,9	-0,5
Tartós fogyasztási cikkek	-17,2	-11,5	3,1	5,7	18,7	28,1	10,8	8,6
Nem tartós fogyasztási cikkek	-135,7	-91,9	76,8	65,7	37,4	29,1	15,1	28,5
Besorolás nélkül	-63,5	-87,3	16,8	-14,1	-12,3	-24,8	-17,6	-27,4

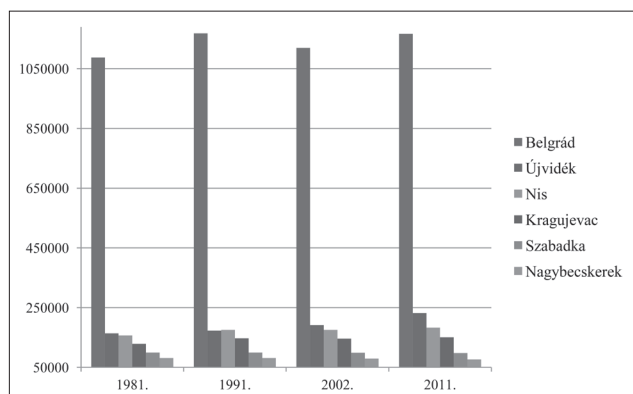
Forrás: Szerb Központi Statisztikai Hivatal

A policentrikus települési szerkezetben több, politikai hatalmi és gazdasági értelemben vett centrum is található, míg a monocentrikus szerkezetben egyetlen város, vagy városrégió gyakorolja a döntő hatalmat a döntéshozatalban és a gazdasági teljesítmény jelentős része is ott realizálódik.

2. ábra

A városi lakosság száma, a lakosságon belüli aránya, valamint a legnagyobb városnak a városi lakossághoz viszonyított százalékos aránya Szerbiában 2000 és 2014 között
(Forrás: Saját szerkesztés a Világbank adatai alapján)

3. ábra

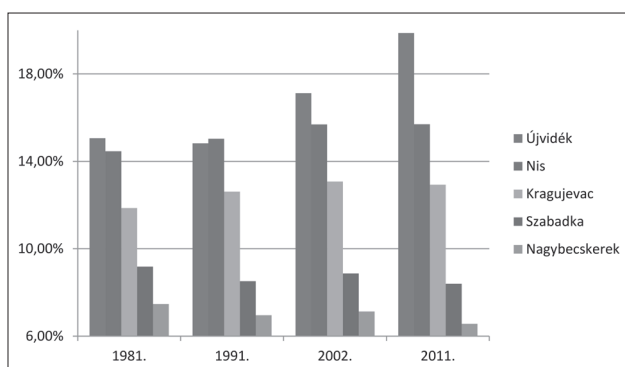
Szerbia legnépesebb városainak népessége az 1981 óta évtizedenként végzett népszámlálások adatai alapján
(Forrás: Szerb Központi Statisztikai Hivatal)

A városi térségekre vonatkozóan GDP adatok nem állnak rendelkezésünkre, a városok népesség szerinti rangsorait azonban a huszadik századi jelentős népszámlálási adatokra támaszkodva könnyedén bemutathatjuk.

A 2020-ig irányadó területi terv az integrált fenntarthatóság szempontjából kívánatosnak tartott policentrikus város-hálózatot kíván kialakítani Szerbiában, hogy ilyen módon a kiegyenlítettebb területi szerkezet felé mozduljon el az ország.

A mai Szerbia területén található, a fővárossal együtt hat, leginkább jelentős város népességi adatait mutatja be a 3. ábra. Jól látható, hogy az elmúlt három évtizedben Belgrád domináns szerepét egyedül Újvidék és Nis volt képes ellensúlyozni. Az ábra azonban arra mutat rá, hogy Szerbia települési szerkezete monocentrikus, a regionális adatsorokat tekintve pedig arra következtethetünk, hogy a gazdasági teljesítményt számszerűsítve, hasonló összefüggésekre lelnénk.

A Belgrád melletti legnagyobb városok lakosságának Belgráddal viszonyított aránya még markánsabban illusztrálja, hogy Újvidék regionális és országos pozíciói erősödtek meg a vizsgált időszakban, a többi település pedig nem tudott dinamikus növekedést produkálni. A belső, észak-déli irányú migráció intenzitását kifejezik a statisztikai hivatal regioná-

4. ábra

A fővároson kívüli legnépesebb városok lélekszámának aránya a fővárosi lakosság százalékában
(Forrás: A Szerb Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján saját számítás)

lis bontásban közölt migrációs adatok is 2011-ből. Ennek megfelelően a belgrádi régióban a lakosság majdnem 52%-a számít migránsnak (tehát nem a születési helyén él), Vajdaságban ez az arány 46%, a maradék két régióban pedig 41%. A belső migrációs nyomást az alkalmazott regionális politikai beavatkozások sem tudják csökkenteni (Szügyi 2013).²⁷

Ezekből az adatokból arra következtethetünk, hogy a 4. ábrán szereplő másodlagos növekedési pólusok megerősítése lesz a területi politika egyik célkitűzése az évtized második felében. Mindezt megerősíti a 2020-ig irányadó területi terv is.

3. Összegző gondolatok

Jelen tanulmányban Szerbia EU-s csatlakozási folyamatának egy bizonyos vetületével foglalkoztam bővebben. Az első fejezetben a két fél közötti kapcsolatok alakulásának legfontosabb mérföldköveit mutattam be, azzal a céllal, hogy egy átfogó fogalmi keretet biztosítsak a tanulmánynak, valamint, hogy bemutassam a területi közigazgatásra kívülről jelentős hatást gyakorló integrálódást.

A tanulmány második fejezetében a szerb területi szerkezet meghatározó vonásaival foglalkoztam. Az ország összetételének alakulásában, alkotmányos rendszerében a fejlődéstörténeti örökség miatt is jelentős változások játszódtak le. Az európai uniós csatlakozási tárgyalások megindulásával, tágabban értelmezve, az európai integrációval összefüggő reformlépések azonban még inkább átalakították déli szomszédunk területi struktúráit.

A NUTS-2-es szintű regionális adatok arra mutatnak rá, hogy egyre nagyobb gazdasági különbségek alakulnak ki Szerbiában, a városok szerkezetének, népesedési adatainak illusztrálásával pedig arra mutattam rá, hogy a közösségi szinten egyfajta mintaként, ideaként kezelt policentrikus²⁸ struktúra, avagy hálózat szintén távol áll az egyre monocentrikusabb képet festő szerb városi mutatóktól.

Annak ellenére, hogy a csatlakozási folyamatban döntően külpolitikai és kereskedelem-politikai szempontok játsszák a legnagyobb szerepet, mindenképpen jelentős aspektusnak kell tekinteni a területi közigazgatás, valamint a térszerkezet változásait is.

Felhasznált irodalmak jegyzéke

CVIJIĆ, Jovan: *A Balkán-félsziget és a délszláv országok. Az emberföldrajz alapjai*. Újvidék, Kiss Lajos Néprajzi Társaság, 2009.

- DROBNJAKOVIC, M. – TODOROVIC, M.: Peripheral Rural Areas in Serbia – The Result of Unbalanced Regional Development. *Geographica Timisiensis*, 2010/2. 207–219.
- FARAGÓ L.– RÁCZ Sz.: Városhálózat. – In: HORVÁTH Gy. – HAJDÚ Z. (szerk.): *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országáiban*. Pécs, MTA RKK, 2010.
- ILLÉS Iván: A Nyugat-Balkán és az európai uniós csatlakozás. In: HORVÁTH Gy. – HAJDÚ Z. (szerk.): *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országáiban*. Pécs, MTA RKK. 2010.
- LOSONCZ Miklós: *Az Európai Unió Rómától Budapestig*. Tatabánya, Tri-Mester, 2011.
- MAZOWER, Mark: *A Balkán*. Budapest, Európa, 2004.
- NAGY I. – MILETIC, R. – TODOROVIC, M.: Szerbia regionális fejlődésének alapvető jellemzői. *Tér és Társadalom*, 2009/3. 173–198.
- OROSZ Anna: *A Belgrád-Pristina dialógus elmúlt fél évének mérlege*. Budapest, Külügyi és Külgazdasági Intézet. 2015.
- PÁLNÉ KOVÁCS Ilona: Törekeny közigazgatási szerkezetek Közép-Kelet-Európában. In: HAJDÚ Z. – ILLÉS I. – RAFFAY Z. (szerk.): *Délkelet-Európa: Államhatárok, határon átnyúló kapcsolatok, térstruktúrák*. Pécs, MTA RKK. 2007.
- PÁMER Zoltán: A nyugat-balkáni országok európai integrációja és regionális politikája. In: HAJDÚ Z. – ILLÉS I. – RAFFAY Z. (szerk.): *Délkelet-Európa: Államhatárok, határon átnyúló kapcsolatok, térstruktúrák*. Pécs, MTA RKK. 2007.
- PETRIC, J. – MARICIC, T. – BASARIC, J.: The Population Conundrums and some Implications for Urban Development in Serbia. *Spatium International Review*, 2012/12. 7–14.
- PINTÉR Tibor: Szerbia társadalmi-gazdasági állapota a 21. század elején. Jövőbeni gazdaságpolitikai lehetőségek. *Tér – Gazdaság – Ember*, 2014/2-3. 62–76.
- PRÉVÉLAKIS, Georges: *A Balkán. Kultúra és geopolitika*. Kozármisleny, Imedias, 2007.
- SZÜGYI Éva: Régiók és regionalizmus Szerbiában. *The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 2013/3. 105–126.
- TAKÁCS Zoltán: Szerbia a regionalizmus útján... Magyar térség-fejlesztés a magyar politikai önérdék útján... In: SOMOGYI S. – GÁBRITY MOLNÁR I. (szerk.): *Évkönyv 2008. Újvidék, Regionális Tudományi Társaság*. 2009.
- VUJICIC, M. – RISTIC, L.: European Integration and Rural Development Policy of the Republic of Serbia and West Balkan Countries. *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 2012/4. 519–530.

²⁷ SZÜGYI Éva: Régiók és regionalizmus Szerbiában. *The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, 2013/3. 105–126.

²⁸ FARAGÓ László: A városokra alapozott területpolitika koncepcionális megalapozása. *Tér és Társadalom*, 2006/2, 83–102.